

УДК [303.446.3:330.142.22]:664.7(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-3-6>**Кулаковська Т.А.**доктор економічних наук,  
доцент кафедри економіки промисловості  
Одеського національного технологічного університету**Згадова Н.С.**кандидат економічних наук,  
доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки  
Одеського національного технологічного університету**Kulakovska Tetiana, Zhadova Natalia**

Odesa National University of Technology

## ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ У БОРОШНОМЕЛЬНО-КРУП'ЯНИЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

### ECONOMIC DIAGNOSTICS AND TRENDS IN THE USE OF BORROWED CAPITAL IN THE FLOUR AND CEREALS INDUSTRY OF UKRAINE

У статті досліджена динаміка, стан та структура загального та позикового капіталу підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України за період 2013–2021 рр. Виявлено загальні тенденції у використанні як загального капіталу, так і позикового капіталу підприємств промисловості. Визначені періоди сталого розвитку борошномельно-круп'яної промисловості України, які відповідають 2015–2017 рр. Встановлена залежність ефективності діяльності підприємств борошномельно-круп'яної промисловості від використання позикового капіталу. Проведена оцінка фінансової стійкості підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України за системою показників, серед яких показники автономії, фінансування, стійкості фінансування та фінансового левериджу. Встановлено, що лише у 2015 році за досліджуваний період фінансова стійкість підприємств борошномельно-круп'яної промисловості відповідає нормативним показникам. Визначений для промисловості кризовий період 2020–2021 рр.

**Ключові слова:** капітал підприємств, позиковий капітал, динаміка та структура капіталу, фінансова стійкість підприємств, борошномельно-круп'яна промисловість, кризові періоди.

The article examines the dynamics, state and structure of the total and borrowed capital of the enterprises of the flour and cereal industry of Ukraine for the period 2013–2021. It has been proved that an enterprise that focuses only on the use of its own capital significantly narrows the possibilities of increasing its profitability, being unable to quickly increase production volumes under favorable market conditions. It is shown that the use of borrowed capital provides enterprises with significant direct and indirect benefits. It is noted that when using borrowed capital, certain threats should be taken into account, the main of which is the increased risk of reducing their financial stability and solvency. It is shown that the effective management of borrowed capital of enterprises can provide additional income to the economic turnover, increase the profitability of the production process, and increase the market value of the enterprise. General trends in the use of both total capital and borrowed capital of industrial enterprises are revealed. The periods of sustainable development of enterprises of the flour and cereals industry of Ukraine are determined, which correspond to 2015–2017. An assessment of the financial stability of the enterprises of the flour and cereals industry of Ukraine was carried out according to a system of indicators, including indicators of autonomy, financing, sustainability of financing and financial leverage. It was found that only in 2015 during the study period, the financial stability of the enterprises of the flour and cereals industry met the standard indicators. A crisis period has been defined for flour and cereals industry, which corresponds to 2020–2021. It is proved that the main problem of domestic enterprises of the flour and cereals industry is the low level of financial stability indicators, due to the insufficient amount of equity capital to finance the activities of enterprises and the high dependence on borrowed capital. It has been proved that for the majority of enterprises of the flour and cereals industry, the topical issue is the optimization of the capital structure.

**Key words:** capital of enterprises, borrowed capital, dynamics and structure of capital, financial stability of enterprises, flour and cereals industry, crisis periods.

**Постановка проблеми.** Для здійснення фінансово-господарської діяльності підприємство формує певну структуру джерел фінансування. Істотну роль в цій структурі відіграє позиковий капітал, який є частиною капіталу підприємства, що характеризує в сукупності обсяг його фінансових зобов'язань. З іншого боку, позиковий капітал – це капітал, який залучається підприємством зі сторони у вигляді кредитів, фінансової допомоги, сум, отриманих під заставу та інших зовнішніх джерел на конкретний термін, на певних умовах під будь-які гарантії.

Підприємство, яке орієнтується лише на використання власного капіталу, істотно звужує можливості підвищення його рентабельності, не в змозі за сприятливої кон'юнктури ринку швидко і в значних масштабах наростити обсяги виробництва. Використання позикового капіталу надає підприємствам, крім прямих переваг, ще й опосередковані переваги, такі як зменшення бази оподаткування, скорочення платежів до бюджету (проценти за кредит відносять до валових витрат і завдяки цьому зменшується прибуток до оподаткування). Підприємство може отримати додаткову вигоду від використання позикового капіталу в період підвищення темпів інфляції. Це зумовлено тим, що повернення боргу здійснюється грошима меншої купівельної спроможності. Водночас залучення підприємствами позикового капіталу несе в собі і певні загрози. Головна з них – це зростання ризику зниження їх фінансової стійкості та платоспроможності.

Ефективне управління позиковим капіталом підприємства здатне забезпечити додаткові надходження у господарський оборот, збільшити рентабельність процесу виробництва, підвищити ринкову вартість підприємства.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Дослідженнями теоретичних та прикладних аспектів використання позикового капіталу займалися такі науковці, як Булавинець О. [1], Пересада А. [2], Базилінська О. [3], Ребець О. [4] та ін. Процес управління позиковим капіталом розглянутий у наукових працях Базилінської О., Бандурки О. [5], Коробова М. [5] та ін. Проблеми формування оптимальної структури капіталу досліджуються у роботах Кірейцева Г. [6], Стельмаха М. [7], Гіляровської Л. [8], Андрюшкіної М. [9], Фролової Л. [9], Приступи Л. [10] тощо.

Все більш актуальними стають питання дослідження структури капіталу певних галузей економіки та оцінка її впливу на ефективність функціонування підприємств галузі. Значне місце займають проблеми доцільності використання позикового капіталу у певних галузях економіки. Серед таких галузей

борошномельно-круп'яна є надзвичайно цікавою, як галузь, що забезпечує продовольчу безпеку країни. Саме цей напрям дослідження є перспективним та актуальним, враховуючи той факт, що доступність до фінансових інструментів стає значно обмеженою.

**Мета статті:** дослідити стан, динаміку та ефективність використання позикового капіталу у борошномельно-круп'яній промисловості України, визначити тенденції та проблеми у розвитку підприємств галузі.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дослідження стану, динаміки, ефективності залучення та використання позикового капіталу підприємствами борошномельно-круп'яної промисловості проведено на основі даних статистичної звітності підприємств за 2013–2021 рр.

В табл. 1 наведений склад та структура авансованого капіталу підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України протягом дев'яти років.

Помітна значна динаміка у капіталі підприємств борошномельно-круп'яної промисловості за період з 2013 по 2021 рр.: збільшення майже у три рази суми капіталу у 2015 році і майже у 2 рази у 2020 році. У 2015 році зростання загальної суми капіталу підприємств пов'язано зі збільшенням власного капіталу у 4,7 рази та подвоєнням позикового капіталу (як довгострокового, так і короткострокового). Зростання капіталу підприємств галузі у 2020 році цілком пов'язане зі збільшенням позикового капіталу у 2,5 рази, що викликано збитковістю операційної діяльності та необхідністю поповнення капіталу за рахунок позикових коштів.

Структура капіталу підприємств галузі свідчить про інтенсивне використання позикового капіталу, при чому як поточного, так і довгострокового. Поточні зобов'язання і забезпечення у більшості випадків перевищують величину власного капіталу підприємств галузі.

Динаміка короткострокового позикового капіталу має схожу динаміку з активами підприємств галузі, на відміну від власного капіталу. Спостерігається переважання поточних зобов'язань та забезпечення над всіма іншими ресурсами підприємств борошномельно-круп'яної галузі. Галузь є залежною від короткострокових зобов'язань. Підтверджується висновок про функціонування підприємств галузі в більшості за рахунок позикового капіталу. Критичними для галузі є 2020–2021 рр., коли операційна діяльність є збитковою, причому збитки перевищують суму власного капіталу підприємств, що вимагає для підтримки діяльності підприємств залучення позикового капіталу. На рис. 1 наведена діаграма динаміки структурних змін у капіталі підприємств галузі.

Таблиця 1

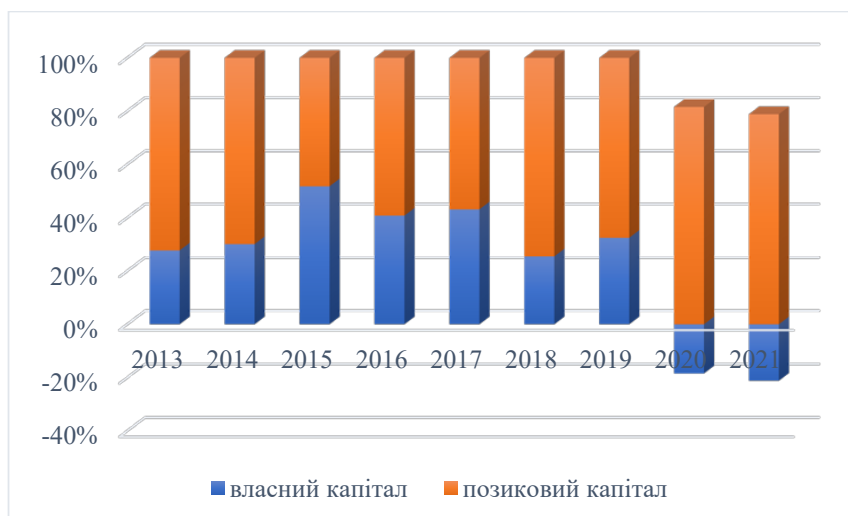
**Склад та структура авансованого капіталу підприємств виду діяльності  
«Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості»**

Рік	Власний капітал, тис. грн	Позиковий капітал, тис. грн			Баланс, тис. грн
		Довгострокові зобов'язання і забезпечення	Поточні зобов'язання і забезпечення	Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття	
10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості					
2013	1647269,6	775079,6	3519517,5	87,7	5941954,4
%	27,72	13,04	59,23	0	100
2014	1688115,2	650154,3	3264773,6	8959,3	5612002,4
%	30,08	11,59	58,17	0,16	100
2015	7572595,5	1244477,1	5804281,0	0	14621353,6
%	51,79	8,51	39,70	0	100
2016	7127829,1	1859137,3	8487425,3	0	17474391,7
%	40,79	10,64	48,57	0	100
2017	8438739,6	1727433,3	9395303,2	0	19561476,1
%	43,14	8,83	48,03	0	100
2018	3582100,3	1906454,8	8565575,2	0	14054130,3
%	25,49	13,57	60,95	0	100
2019	5992360,5	1655100,4	10817551,4	0	18465012,3
%	32,45	8,96	58,58	0	100
2020	-10140005,2	27257109,0	17690732,0	0	34807835,8
%	-29,13	78,31	50,82	0	100
2021	-11244704,7	22340778,0	19565679,5	40,0	30661792,8
%	-36,67	72,86	63,81	0	100

Джерело: систематизовано та розраховано автором на основі [11]

Для дослідження впливу структури капіталу підприємств борошномельно-круп'яної галузі на фінансову стійкість, було розраховано коефіцієнти автономії, фінансування, стійкості фінансування та фінансовий леверидж.

Як видно з проведених розрахунків борошномельно-круп'яна галузь є надзвичайно залежною від позикового капіталу. За період з 2013 до 2021 рр. коефіцієнт автономії майже жодного разу не наблизився до норма-



**Рис. 1. Динаміка структури капіталу підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України за 2013–2021 рр., %**

Таблиця 2

**Коефіцієнти фінансової стійкості підприємств виду діяльності  
«Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості»**

Рік	Коефіцієнт автономії (≥0,5)	Коефіцієнт фінансування (≤0,5)	Фінансовий леверидж (≤1,0)	Коефіцієнт стійкості фінансування (0,75 – 0,9)
10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості				
2013	0,277	0,723	2,61	0,408
2014	0,301	0,699	2,32	0,417
2015	0,518	0,482	0,93	0,603
2016	0,408	0,592	1,45	0,514
2017	0,431	0,569	1,32	0,520
2018	0,255	0,745	2,92	0,391
2019	0,325	0,675	2,08	0,414
2020	-0,291	1,291	-4,43	0,492
2021	-0,367	1,367	-3,73	0,362

Джерело: розраховано автором на основі [11]

тивного значення у 0,5 пунктів (виключення становить лише 2015 рік). А у 2020 та 2021 рр. коефіцієнт автономії взагалі має від'ємне значення.

Відповідно коефіцієнт фінансування значно перевищує нормативне значення, що свідчить

про фінансову залежність підприємства від позикового капіталу.

Коефіцієнт фінансового левериджу підтверджує попередні висновки про надмірне використання позикових коштів. Навіть коефіцієнт стійкості фінансування, який відображає від-

Таблиця 3

**Склад та структура поточних зобов'язань і забезпечень підприємств галузі  
«Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості»**

Рік	Поточні зобов'язання і забезпечення, усього, тис. грн	зокрема				
		коротко-строкові кредити банків	поточна кредиторська заборгованість	поточні забезпечення	доходи майбутніх періодів та відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	інші поточні зобов'язання
10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості						
2013	3519517,5	793754,2	1961232,7	9588,0	7725,4	747217,2
%	100	22,55	55,72	0,27	0,22	21,23
2014	3264773,6	758743,2	1569233,7	4346,0	3107,9	929342,8
%	100	23,24	48,07	0,13	0,10	28,47
2015	5804281,0	583555,7	3332294,9	5986,0	5131,7	1877312,7
%	100	10,05	57,41	0,10	0,09	32,34
2016	8487425,3	942515,8	4418820,2	18234,0	4556,2	3103299,1
%	100	11,10	52,06	0,21	0,05	36,56
2017	9395303,2	1725283,2	3444569,5	20919,0	3158,3	4201373,2
%	100	18,36	36,66	0,22	0,03	44,72
2018	8565575,2	1137958,0	4158266,0	22758,0	4109,3	3242483,9
%	100	13,29	48,55	0,27	0,05	37,85
2019	10817551,4	2246843,1	4434773,3	41164,0	43692,2	4051078,8
%	100	20,77	41,00	0,38	0,40	37,45
2020	17690732,0	2199147,3	10177783,2	594785,0	57530,6	4661485,9
%	100	12,43	57,53	3,36	0,33	26,35
2021	19565679,5	3282008,5	9682313,0	567549,0	14545,3	6019263,7
%	100	16,77	49,49	2,90	0,07	30,76

Джерело: систематизовано та розраховано автором на основі [11]



**Рис. 2. Динаміка позикового капіталу підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України у 2013–2021 рр. за складовими**

ношення власного та довгострокового позикового капіталу до загального капіталу підприємства, не наблизився до нормативного рівня. Серед усіх досліджуваних років, можна виділити період більш-менш сталий у розвитку – це 2015–2017 рр.

Оскільки найбільша питома вага припадає на поточні зобов'язання та забезпечення, надалі слід дослідити структуру та їх динаміку.

Спостерігається загальна тенденція зростання поточних зобов'язань та забезпечення у борошномельно-круп'яній галузі. У складі поточних зобов'язань переважає поточна кредиторська заборгованість.

На рис. 2 наведена динаміка складових позикового капіталу підприємств борошномельно-круп'яної галузі України за 2013–2021 рр.

У структурі поточних зобов'язань та забезпечення у борошномельно-круп'яній галузі найбільша питома вага припадає на поточну кредиторську заборгованість, яка інколи досягає рівня 60 %. Це свідчить про низьку платіжну дисципліну щодо розрахунків з бюджетом, постачальниками та робітниками підприємств.

**Висновки з проведеного дослідження.** Ефективне управління фінансовими ресурсами підприємств забезпечує фінансову стійкість

підприємств та безпосередньо пов'язано з оптимізацією співвідношення власного та позикового капіталу, активів та джерел їх фінансування.

В сучасних умовах господарювання підприємство, яке орієнтується лише на використання власного капіталу, істотно звужує можливості підвищення його рентабельності та не в змозі за сприятливої кон'юнктури ринку швидко наростити обсяги виробництва. В періоди структурних змін в економіці використання лише власного капіталу ставить під загрозу взагалі існування таких підприємств.

Головною проблемою вітчизняних підприємств борошномельно-круп'яної промисловості є низький рівень показників фінансової стійкості, обумовлений недостатньою величиною власного капіталу для фінансування діяльності підприємств та великою залежністю від позикового капіталу.

Тому для більшості підприємств борошномельно-круп'яної промисловості актуальним питанням є оптимізація структури капіталу. А стратегічним завданням буде приведення до оптимального співвідношення власний та позиковий капітал, внаслідок якого буде забезпечений достатній рівень фінансової стійкості та рентабельності підприємств.

#### Список використаних джерел:

1. Булавинець О. Позичений капітал у фінансуванні підприємств в Україні: дисер. на здобуття ступеня к.е.н., за спеціальністю 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит. ДВНЗ КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. 2016. 325 с.
2. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. Київ: Лібра, 2002. 476 с.
3. Базилінська О. Фінансовий аналіз: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 328 с.

4. Ребець О. Аналіз ефективності використання фінансових ресурсів. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Економічна*. 2011. Вип. 36. С. 319–321.
5. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. Фінансова діяльність підприємств. Київ: Либідь, 2002. 384 с.
6. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент. Київ: ЦУЛ, 2002. 496 с.
7. Стельмах М. Механізм формування раціональної структури капіталу підприємства. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 5. С. 339–343.
8. Гиляровская Л. Система показателей оценки эффективности использования собственного и заемного капитала. 2007. URL: [http://www.elitarium.ru/2007/05/11/ispolzovaniye\\_sobstvennogo\\_i\\_zaemnogo\\_kapitala.html](http://www.elitarium.ru/2007/05/11/ispolzovaniye_sobstvennogo_i_zaemnogo_kapitala.html) (дата звернення: 05.05.2023).
9. Андришкіна М., Фролова Л. Оцінка ефективності й оптимізація структури капіталу підприємства. *Торгівля і ринок України*. 2012. Вип. 33. С. 236–241.
10. Приступа Л. Система показників оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства. *Фінансова система України: зб. наук. праць*. Острого: В-во НУ «Острозька академія», 2008. Вип. 10. Ч. 2. С. 252–260.
11. Державна служба статистики України. Показники балансу підприємств. URL: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/sze\\_20.htm](https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm) (дата звернення: 02.06.2023).

#### References:

1. Bulavynets O. (2016) *Pozychenyi kapital u finansuvanni pidpriemstv v Ukraini* [Borrowed capital in the financing of enterprises in Ukraine] (PhD Thesis), DVNS KNEU named after Vadym Hetman, 325 p.
2. Peresada A.A. (2002) *Upravlinnia investytsiinym protsessom* [Investment process management]. Kyiv: Libra, 476 p.
3. Bazilinska O. (2009) *Finansovy analiz: teoriia ta praktyka* [Financial analysis: theory and practice]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 328 p.
4. Rebets O. (2011) *Analiz efektyvnosti vykorystannia finansovykh resursiv* [Analysis of the effectiveness of the use of financial resources]. *Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Economic*, vol. 36, pp. 319–321.
5. Bandurka O.M., Korobov M.Ya., Orlov P.I. (2002) *Finansova diialnist pidpriemstv* [Financial activity of enterprises]. Kyiv: Lybid, 384 p.
6. Kireitsev H.H. (2002) *Finansovy menedzhment* [Financial management]. Kyiv: TsUL, 496 p.
7. Stelmakh M. (2010) *Mekhanizm formuvannia ratsionalnoi struktury kapitalu pidpriemstva* [The mechanism of formation of a rational structure of the enterprise's capital]. *Economic analysis*, vol. 5, pp. 339–343.
8. Gilyarovskaya L. (2007) *Sistema pokazatelej ocenki effektivnosti ispolzovaniya sobstvennogo i zaemnogo kapitala* [The system of indicators for evaluating the effectiveness of the use of own and borrowed capital]. Available at: [http://www.elitarium.ru/2007/05/11/ispolzovaniye\\_sobstvennogo\\_i\\_zaemnogo\\_kapitala.html](http://www.elitarium.ru/2007/05/11/ispolzovaniye_sobstvennogo_i_zaemnogo_kapitala.html) (accessed May 5, 2023).
9. Andriushkina M., Frolova L. (2012) *Otsinka efektyvnosti y optymizatsiia struktury kapitalu pidpriemstva* [Evaluation of efficiency and optimization of the capital structure of the enterprise]. *Trade and market of Ukraine*, vol. 33, pp. 236–241.
10. Prystupa L. (2008) *Systema pokaznykiv otsinky efektyvnosti upravlinnia finansovymy resursamy pidpriemstva* [A system of indicators for evaluating the effectiveness of the management of the company's financial resources]. *Financial system of Ukraine*, vol. 10, pp. 252–260.
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2023) *Indicators of the balance sheet of enterprises*. Available at: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/sze\\_20.htm](https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm) (accessed June 2, 2023).